

Reális helyzetkép a pedagógusjelöltek nyelvi alkalmasságáról – 2006

A **Képzés és Gyakorlat** szerkesztőségének felkérése elébredt annak az érlelődő gondolatból fakadó elhatározásnak, hogy beszélni kellene a témáról.

A felhívás a következőket tartalmazta:

Szakmai körökben, a szaksajtóban is egyre több szó esik a felsőoktatási intézményekbe jelentkezők alkalmasságának kérdéseiről. A 2006/2007-es tanévre jelentkezők esetében az alkalmasság megvizsgálásának igényét még fokozza is a bolognai rendszerre való áttérés. A tanítóképzők (általában a pedagógusképzők) e tekintetben történelmi mércével mérhető tapasztalattal rendelkeznek, hiszen a felsőfokú képzés bevezetése óta a pályára való alkalmasság vizsgálatának hagyományai és jól kidolgozott módszerei vannak.

Ami azonban napjainkban hangsúlyozott szempontként kezelhető a pedagógusképzésben (így a tanítóképzésben is) a jelentkezők nyelvi és beszédkultúrája (ha tetszik: kommunikációs képessége), és a jelentkezők között felfedezhető beszédhibások (raccsolás, pöszeség, hardarás stb.) számának gyarapodása.

Az idei nyelvi (beszéd-) alkalmassági vizsgákon célszerű lenne a jelentkezőket az előbbi szempontok, illetve ezeket szakmailag precízebb metodikával megtoldva, céltudatosan megfigyelni. A **KÉPZÉS ÉS GYAKORLAT** őszi számában helyt adnánk egy e tekintetben hiteles adatokra épülő elemző és értékelő tanulmánynak. Ennek értelmét abban látjuk, hogy konkrét populáción végzett és célirányos tájékozódás alapján válaszoljunk arra: felületes véleményekről (netán előítéletekről) van-e szó, vagy valóban baj van az általános és középfokú képzésben a nyelvi kultúra, a nyelvi készségek, képességek fejlesztésével.

A beszédalkalmassági felvételiben részt vevő kollégákkal tehát a szokásosnál is jobban figyeltünk. A pedagógiai kar (volt tanítóképző főiskola) a többi intézményt évekkal megelőzően kezdte a fenti terület vizsgálatát. Bár adataink az idei tanév két alkalmassági vizsgálatát tükrözik, az előző évek tapasztalati anyaga is beépült.

A felvételizők beszédét tartalmi és formai szempontból figyeltük:

1. A **SPONTÁN BESZÉD**, a bemutatkozás során a mondatalkotás pontossága, a kifejezőmód választékosága, a szövegalkotás logikája az alapvetően vizsgálandó terület, de a jelölt magabiztossága, önértékelő képessége, előadásmódja, egyéniségének nyíltsága, érdeklődési területei is feltérképezhetők.

Problémaként fogalmaztuk meg:

Nem tudják, mit kellene tartalmazni a bemutatkozásnak (a néven kívül). Kérdésekre várnak, egy kérdés – egy válasz formájában. A mondatalkotás nehézkes, sok a szóismétlés, hosszú szünetek tagolják a mondanivalót (ha van).

Az idei színt: Érdekes, színes beszédet a jelöltek 10–12%-ától hallottunk. A formai követelményeket is kielégítő 8–10%-uktól. A többség a fentebb felsorolt problémákat mutatta.

5–6%-uknak szinte nem is volt önmagával kapcsolatos mondanivalója (mit mondjak még? mást nem is tudok mondani).

2. A FELOLVASÁSra néma olvasással készülhettek. Szempontokat is kaptak, mire figyeljenek különösen:

- szöveghűség, írásjelek, szövegfoltok;
- mondatfajta hangsúlyai, dallama, szünetek;
- hangerő, hangszín, ritmus (váltások is);
- magán- és mássalhangzók időtartama, mássalhangzó-torlódások, egymásra hatások.

Kiemelten:

- az előbeszédnek megfelelő mutatók mellett előadói képességükre vagyunk kíváncsiak.

A szövegek többfélék: szépirodalom, esszé, szakszöveg.

Megállapítások:

- Kevés jelölt olvas hibátlanul, a szövegben kihagyások, betoldások (betű, szótag), mást olvasás, a toldalék megváltoztatása, többszöri újrakezdés egyaránt előfordult.
- A mondatközi, mondatvégi írásjelek gyakran figyelmen kívül maradtak (kijelentés, kérdés, felkiáltás, óhaj, kívánság, de a felsorolások is). A szóhangsúlyok, a mondatok fő- és mellékhangsúlyai rossz helyre kerültek, még gyakrabban elmaradtak – mindent hangsúlytalan egyformasággal olvastak. Két, három szó után indokolatlan szünettel tördelték a szöveget, különösen ha hosszabb, esetleg nehezebben olvasható szó következett. A szöveget nem értelmezik, ezért nem tudják értelemszerűen tagolni. A többség a logikai hangsúlyt nem ismeri, nem alkalmazza.
- A középhangerő normál használata a jelöltek felére jellemző, de a hangerő-változásokkal csak csekély százalékuk élt. A kellemes hangszínű, jó orgánnummal bíró jelölt ritka. A párbeszédeknel a hangszínváltást csak kevesen használták. A beszédrítmus sokféle, bár a két szélső pólus, a lepeggő és a pattogó nem fordul elő gyakran, a két pólus között sokféle változattal találkozunk.
- A magán- és mássalhangzók időtartamát beidegződések, a tájnyelvi ejtés is befolyásolja. Gyakori a Dunántúlon jellemzőnek tekinthető rövid magánhangzós ejtés, ha az írott forma hosszú is (*szívesen, színes, irigy, szür, ...*). A mássalhangzóknál is csak kicsit jobb a helyzet, mindkét irányban hat a szokás (*szallag, szálló, pappír, nállunk, de kelemes, álomás, tetes...*). A mássalhangzó torlódásoknál nem ritka a betűejtés (*tudjuk, tudta, értjük, menjen, ...*)

Az olvasástechnika gyenge szintje minden 7-10. jelöltre jellemző. Néhány példa: *Filatorigát* helyett *Filitori* (háromszor egymás után), *Antoine de Saint-Exupery* elolvashatatlanak bizonyult, *Rác-pácegres* többszöri nekifutásra sikerült, *ánégyzetszerbénégyzet...* reménytelen belekeveredés, *tevehajcsár* helyett *tevehajtás*, *csemete* helyett *csemege*, *beleesett* helyett *belesett*. A felvételizők egytizedére jellemző a gyors, hadaró beszéd, olvasásuk is hasonlóan gyorsabb a kívánatosnál. A gyorsaságból fakadóan is megváltoznak az időtartamok, elvesznek a hangsúlyok, felborul a ritmus, eltűnnek az írásjelek.

3. A beszédalkalmassági vizsga a TAP szakra jelentkezőknél kiegészül **BESZÉDTECHNIKAI TESZT**tel is. Ezt személyre szabott módon választjuk ki, ha egy-egy speciális hangcsoportnál merül fel képzési probléma. Tanítójelölteknél is alkalmaztam hasonló módon. Ha nem merült fel ilyen, egy-egy, minden hangra kiterjedő, szósort olvastak fel. A beszédhibák súlyos formáit elvértve tapasztaltuk. Kisebb, egy-egy hangképzési hiba a jelöltek 8–10%-ára jellemző: leginkább a raccsolás volt 1–2%, a selypítés, pöszeség a gyakoribb (s, sz, z, zs, c, cs). Inkább hangtorzításként észlelhető, kevésbé hanghelyettesítés formájában. Nem teljesen tiszta hangképzés egy-két hangcsoportnál szintén 8–10% arányban fordult elő.

A TAP szakon, különösen a logopédiát választóknál ez utóbbi is kizáró ok.

Feltűnően sok az utóbbi 2–3 évben, az idén is, az olyan jelentkező, aki fogszabályzót hord. Feltételezhető, hogy gyermekkorban (amikor ez célszerűbb lett volna) nem hívták fel rá a figyelmet, nem tartották fontosnak, így 16–20 évesen került kezelésre. Ezekben az esetekben nem tudjuk biztosan megállapítani, hogy a torz hangképzést a foghiba, egyéb szervi ok, vagy a fogszabályozó okozza. Pusztán a fogszabályozó jelenléte nem kizáró ok.

4. A **MEMORITEREK** is súlyos problémát jelentenek. A jelöltek közül csak minden 20. mond el könnyedén egy-egy kedvenc verset, minden 5–10. némi gondolkodás után egy-egy kötelezően megtanulandó vers 1–2 versszakát. Idén is előfordult, hogy a Himnusz, a Szózat, a Nemzeti dal első versszakába is belesült a fiatal(!)

5. A **KOMMUNIKÁCIÓS KÉPESSÉG**ekről, a viselkedés- és magatartás jellemzőiről is szót kell ejtenünk.

Nem ritka az udvariatlanul köszönő: Jó napot! Viszlát! formát használó. Még feltűnőbb, hogy előfordul nem köszönő is. Szó nélkül bejön a terembe, esetleg elfogadja a felvételizető köszönését. Egy részük nem tudja, hogy illik megköszönni a lapot, az útmutatót.

Beszélgetésnél az önözés, illetve a Tanárnő, Tanár Úr megszólítás helyett gyakori a magázás: Maga meg tudná mondani...(?!)

Az igényes nyelvhasználatban elvárható, legyen szíves, legyen kedves, kérem szépen, tessék szíves lenni, elég ritka.

Nem jellemző, de előfordul, nem az alkalomhoz illő öltözék, panyókára vetett kabát, hanyag testtartással álló, ülő, a padra könyökölő jelölt is.

Nem kelt jó hatást, hogy néhány százalékuk, rejtélyes okból négy- vagy nyolcórét hajtja a felvételi vizsga lapját (?!)

Nem mindenki tudatosult, hogy a szemébe nézek annak, akivel beszélek, akihez beszélek (felvételin is), nem szólalok meg, amikor a jelölt-társam beszél, felveszem és nem odébb rugom a leesett írószert, a mobiltelefont kikapcsolom.

ÖSSZEGEZVE

minden kritériumnak kifogástalanul megfelelték:	12%
apróbb hiányosságokkal:	16%
többé-kevésbé:	44%
sokat kellene faragni rajtuk:	20%
nem alkalmasak:	8%

A beszéd formai oldaláról:

szépen, pontosan artikuláló:	25%
megfelelő hangképzésű:	32%
alig észlelhető hangképzési hibákkal:	23%
jól észlelhető artikulációs hibákkal (fogszabályozósok is):	15%
torz hangképzéssel:	5%

A beszéd tartalmi oldaláról:

választékosan, összefüggően beszélő:	12%
értelmesen, összefüggően válaszoló:	22%
nehézkesen fogalmazó:	20%
akadozva, kérdésekre várva:	35%
szinte szószinten megnyilatkozó:	11%

Nem feladatom visszafele mutogatni, de miután kollégáim megbízásából én végeztem el az idei összegezést, néhány megállapítás szükségszerű:

- Az alsó- és középfokú intézményekből időben lehetne logopédushoz, beszédjavító központba irányítani azokat a tanulókat, akiknek ilyen problémái vannak.
- Több szóbeli megnyilatkozásra, szövegalkotásra kellene szorítani az iskolásokat, feleletválasztásos, aláhúzásos, bekarikázós tesztek helyett.
- Az ajánlott olvasmányok ismeretét (elolvasását) meg kellene követelni. Sok memoritert kellene el- és felmondani (verset, prózát), hiszen ez jelentősen javítja a szókincset, a kifejezőképességet.
- A kommunikáció és illem alapvető nyelvi és nem nyelvi formáit beidegződéssé kellene fejleszteni.